

Janusz Kaliński: Historia gospodarcza XIX i XX w.

Warszawa 2004 Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne

Swego czasu mogło się wydawać, że kapitalizm w Polsce przeszedł bezpowrotnie do historii. W literaturze ekonomicznej i historiografii był traktowany jako ustrój społeczny, w którym środki produkcji (kapitał) należą do nielicznej klasy kapitalistów dążącej do zysku drogą wyzyskiwania licznej klasy robotniczej. Uważano, że kryzys kapitalizmu umożliwił rewolucyjne przemiany i powstał socjalizm, który przewyciężył sprzeczności kapitalizmu. Bieg wydarzeń zakpił sobie z wielu krytyków kapitalizmu i kazał włożyć ich niektóre prace między bajki.

Polska transformacja i powrót gospodarki rynkowej, a także postępy regionalizacji i globalizacji w gospodarce światowej spowodowały duże zainteresowa-

nie genezą i rozwojem współczesnego świata, a więc historią gospodarczą ostatnich stuleci.

Janusz Kaliński, profesor w Szkole Głównej Handlowej, podjął się ambitnego zadania: pełnego przedstawienia w jednej książce dziejów gospodarczych świata i Polski. Jego *Historia gospodarcza XIX i XX w.*, pomyślana przede wszystkim jako podręcznik akademicki dla studentów ekonomii, historii i prawa, powinna znaleźć znacznie szersze grono czytelników. Pozwala bowiem zrozumieć zjawiska i procesy, z którymi mamy do czynienia obecnie - w polskiej gospodarce rynkowej. Rozpoczyna ona ścisłą integrację z Europą, stojącą przed wyzwaniem przesądzającymi o przyszłym sukcesie gospodarczym i dobrobycie społeczeństw.

Książka składa się z jedenastu rozdziałów.

Pierwszy rozdział jest poświęcony genezie gospodarki rynkowej. Opisuje rozwój kapitalizmu kupieckiego od połowy XV wieku do połowy XVIII wieku. W ciągu trzech stuleci w Europie Zachodniej ukształtowały się podstawowe instytucje gospodarki rynkowej i początki jej siły w postaci zasobów kapitału i pracy oraz rynków zbytu. Umożliwiło to przyspieszenie późniejszych zmian. Polska i inne kraje Europy Wschodniej pozostały w obrębie systemu feudalnego.

Rozdział drugi opisuje zmiany w okresie kapitalizmu wolnokonkurencyjnego. Idee wolności osobistej i ekonomicznej dały podstawy ówczesnemu szybkiemu rozwojowi i zapoczątkowały globalizację w jej XIX-wiecznej wersji. Głębokie przeobrażenia w rolnictwie, przemyśle, transporcie, handlu i finansach, którym towarzyszyły zmiany w życiu społecznym, stopniowo ogarniały kolejne kraje i z opóźnieniem dotarły na ziemie polskie, pozostające pod zaborami.

W rozdziale trzecim jest mowa o następnym okresie - z drugą rewolucją przemysłową, prowadzącą do masowej i taniej produkcji, dzięki postępowi w technologii, organizacji i zarządzaniu. Gospodarka, ulegająca kryzysom ekonomicznym, wykonała zwrot w kierunku protekcjonizmu i struktur monopolistycznych w sferach produkcji i kapitału. W różnym stopniu dotyczyło to również ziem polskich. Rywalizacja międzynarodowa w ówczesnych warunkach prowadziła do konfliktów, a w końcu do pierwszej wojny światowej, omówionej w kolejnym rozdziale. Wojna zmieniła układ sił. Pozycja Europy Zachodniej uległa osłabieniu, potęgą stały się Stany Zjednoczone, a Rosja poszła w kierunku gospodarki centralnie planowanej, o czym szeroko traktuje następny rozdział. Autor dość obszernie analizuje ewolucję gospodarki radzieckiej w latach 1917-1941, podkreślając, że funkcjonowała jako gospodarka wojenna, która osiągała wzrost w warunkach dyktatury nieliczącej się ze względami społecznymi.

Tymczasem rozwój świata kapitalistycznego w okresie międzywojennym natrafiał na kolejne trudności, co zostało omówione w rozdziale szóstym. Wielki kryzys w latach 1929-1933 (w Polsce do 1935 r.), początkowo lekceważony, skierował rozwój na tory interwencjonizmu państwowego. Oznaki nowej wojny światowej i wyścig zbrojeń podyktowały tempo rozwoju produkcji. Druga wojna światowa, opisana w kolejnym rozdziale, nie tylko przyniosła olbrzymie ofiary i straty materialne, lecz także ukształtowała powojenne losy polityczne świata. W rozdziale ósmym, poświęconym powojennej odbudowie i rekonstrukcji gospodarki, autor akcentuje powstanie dwóch mocarstw - Stanów

Zjednoczonych i Związku Radzieckiego. ZSRR stworzył własny blok, w którego obrębie znalazła się Polska.

W rozdziale dziewiątym jest mowa o latach 1950-1973. Na ten okres przypada „złota era” w gospodarce krajów rozwiniętych. Dynamikę ich rozwoju kształtowały inwestycje, rozwój handlu międzynarodowego i procesy integracyjne w Europie Zachodniej. Polska i inne kraje będące w sferze wpływów ZSRR upodobniły swój rozwój do wzorca radzieckiego. Kolejne fazy forsownej industrializacji, próby reform ekonomicznych dających skromne rezultaty i w sumie niska efektywność gospodarowania skutkowały niezadowalającym tempem wzrostu. To prawda, że cały świat przeżył liczne wstrząsy i załamania w drugiej połowie lat siedemdziesiątych i w latach osiemdziesiątych. Kryzysy energetyczne, finansowe i walutowe dotknęły krajów o gospodarce rynkowej. Kraje o gospodarce centralnie kierowanej znalazły się natomiast w finalnej fazie rozwoju, zakończonej fiaskiem. O tych zjawiskach traktuje rozdział dziesiąty. Ostatni, jedenasty rozdział omawia optymistyczny bieg wydarzeń w latach dziewięćdziesiątych XX wieku. Transformacja ustrojowa w Europie Środkowo-Wschodniej i b. ZSRR oraz przyspieszenie procesu globalizacji to główne zagadnienia w minionej dekadzie. Dla Polski oznaczała ona początek żmudnego odrabiania dystansu cywilizacyjnego do Europy Zachodniej, a dla świata - w dobie postępu technologicznego i ograniczenia funkcji regulacyjnych państwa.

Książka profesora Janusza Kalińskiego to spokojnie prowadzony wykład o gospodarce, na którą zawsze wpływa polityka i która zawsze pozostaje w ścisłym, wzajemnym związku z procesami społecznymi. Z praktyki gospodarczej czerpie teoria, z teoretycznych idei wynikają zaś wnioski dla gospodarki. Trzeba pamiętać, że merkantylizm, liberalizm, protekcjonizm, keynizm lub monetaryzm powstawały w określonych warunkach i nie zawsze pasowały do innej rzeczywistości. Wzorzec radziecki, przyjęty bezkrytycznie w wielu krajach, doprowadził ich gospodarki do bankructwa. Wygrała gospodarka rynkowa. Nie jest ona wolna od kryzysów, a więc różnych wstrząsów i załamań. Okazuje się jednak efektywna, zwłaszcza gdy wspiera ją racjonalna polityka ekonomiczna, która uwzględnia realia gospodarki światowej.

Do lektury omówionej książki zapewne będą przekonane osoby, które w poszukiwaniu rozwiązań współczesnych problemów szukają inspiracji, w sensie pozytywnych i negatywnych doświadczeń, w historii gospodarki rynkowej.

rec. Grzegorz Wójtowicz